

Sprog & Samfund

Nyt fra Modersmål-Selskabet 2023/4

Dialekter

Foto: DR Nyheder

Modersmål-Selskabets billedordbøger fyldte hele skærmen i TV-Avisens studie i 21-udsendelsen den 24. oktober.

Massiv mediedækning

I oktober nød Modersmål-Selskabet større mediedækning end i resten af foreningens historie tilsammen.

Danmarks Radio bragte i TV-Avisen den 24. oktober et over fire minutter langt indslag om de danske dialekters tilstand med udgangspunkt i vores tre billedordbøger med 1.000 ord på vendelbomål, bornholmsk og vestjysk. Et lige så langt indslag bragte DR i P4-programmet *Uhørt* lørdag den 28. oktober.

Om bøgerne fortalte hhv. Ib Grønbech, som tog guitaren frem og spillede og sang på sin dialekt, Marc Daniel Skibsted Volhardt, som har udviklet systematisk ortografi til vestjysk stavning, og Alex Speed Kjeldsen, som netop har taget imod Modersmål-Prisen på vegne af Bornholmsk Ordbog.

Vores redaktør på billedbøgerne, Michael Bach Ip-

sen, kunne optimistisk konstatere, at dialekterne efter at have været stigmatiseret i årtier nu endelig har fået en opblomstring, og måske kan de nå at overleve, hvis bedsteforældregenerationen kan give dem videre til deres børnebørn gennem leg og læsning.

To timer på tv 2 Bornholm

Tv 2 Bornholm har sammenlagt sendt omtrent to timer med fokus på dialekt: fra vores boglancering den 12. oktober, i et interview med bogens oversætter, Alex Speed Kjeldsen, om bogen og Modersmål-Prisen samt i et debatprogram med en håndfuld andre dialektbrugere.

Modersmål-Selskabets bestyrelse

- Leder Christian Munk
leder@modersmaalselskabet.dk
- Viceleder Ulla Weinreich
usw@modersmaalselskabet.dk
- Redaktionssekretær Michael Bach Ipsen
red@modersmaalselskabet.dk
- Webmaster Svend Nielsen
webmaster@modersmaalselskabet.dk
- Ingrid Carlsen
- Torben Arboe
- Anne-Marie Ravn Melvang
- Maja Vinding Fallesen

Suppleanter

- Erik Schiørning
- Tijana Vujadinović

Adresse

Modersmål-Selskabet

% Ulla Weinreich
Kærsangervej 12, 1.tv.
2400 København NV

Tlf.: 21 860 864
CVR-nr.: 76824215

sek@modersmaalselskabet.dk

Kontingent og betaling

250 kr. pr. år. Portotillæg udland: 150 kr.

MobilePay: 35556

Reg.nr. 9570 kontonr. 667 6901

SWIFT/BIC: DABADKKK

IBAN: DK8030000006676901

Betalingsservice

PBS-nr. 09525351, debitorgr.: 00001

Kundenr. = medlemsnr. (4 cifre)

Modersmål-Selskabet

Modersmål-Selskabet har til formål at virke for bevarelse og udvikling af modersmålet som en grundlæggende forudsætning for dansk kultur og folkestyre. Dette tilstræbes ved:

- At vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne.
- At formidle kendskab til forskning og uddannelse vedrørende det danske sprog.

Sprog & Samfund

Modersmål-Selskabets medlemsblad, *Sprog & Samfund*, udkommer fire gange årligt. Artiklerne tegner ikke nødvendigvis selskabets holdning.

Eftertryk er tilladt med kildeangivelse.

Redaktion

Christian Munk
Ulla Weinreich
Maja Vinding Fallesen
Anne-Marie Ravn Melvang

Ansvarshavende redaktør

Anne-Marie Ravn Melvang
melvang@modersmaalselskabet.dk

Layout

Christian Munk

ISSN

ISSN 0108-433X (trykt udgave)

ISSN 2246-4212 (PDF)

December 2023 (41. årgang nr. 4)

2.000 ord mere fra øst til vest

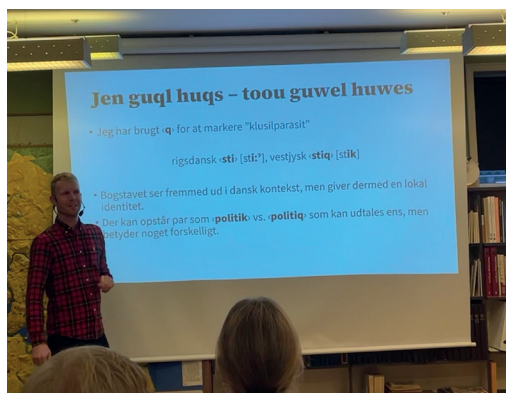
Michael Bach Ipsen

I fjor blev Ingrid Carlsens billedbogsoversættelse med 1.000 ord på vendelbomål en regulær bestseller med 3.000 solgte eksemplarer på halvanden måned, så vi var fortrøstningsfulde, da turen i år kom til de to nye oversættelser på bornholmsk og vestjysk.

Det var da heller ingen skuffelse, da friskoler i det danske dialektlandskab i oktober igen lagde lokaler og spændte børn til vores billedbogslanceringer.

På Sydbornholms Privatskole i Pedersker (som udtales *Pærsker*) havde eleverne forberedt sig længe på vores besøg og lært en bornholmsk børnesang udenad, som de optrådte med, inden den bornholmske oversætter og ordbogsredaktør Alex Speed Kjeldsen fortalte om, hvordan bornholmsk adskiller sig fra rigsdansk, og lod børnene gætte de forskellige ord. Flere af dem gav udtryk for, at de gerne ville lære bornholmsk, så de ikke kun kunne forstå, men også tale ligesom deres bedsteforældre.

Da eleverne fik frikvarter, blev ordbogsstoffet gennemgået i mere tekniske termer for de interesserede fremmødte, inden der blev lejlighed til at stille spørgsmål og få de nyindkøbte bøger signeret. Hele seancen blev optaget og bragt samme aften af TV 2 Bornholm.

Marc Daniel Skibsted Volhardt fortæller om principperne for den vestjyske retskrivning, han har udviklet, og som anvendes i billedbogen.

Alex Speed Kjeldsen signerer billedbogen. Mange af de fremmødte har deltaget i det frivillige arbejde med Bornholmsk Ordbog og fik ved denne lejlighed overrakt en erkendtlighed for deres indsats.

De yngste forstod mest vestjysk

I den anden ende af landet, i Ryde mellem Holstebro og Hjerl Hede, var det Marc Daniel Skibsted Volhardts tur til at underholde elever, lærere og gæster på Margrethe Reedtz Skolen med sin vestjyske oversættelse af de tusind ord. Det er nok både første og sidste gang, at børn helt ned til 1. klasse har fået en indføring i klusilspring, distinktiøst kortvokalsstød, lydskrift og alle de ortografiske overvejelser bag udviklingen af et vestjysk skriftsprog, men det tog de i stiv arm. Faktisk var det de yngste elever, det umiddelbart faldt lettest at gætte mange vestjyske ord og fraser – måske fordi deres tanker og sprogfornemmelse endnu ikke i samme grad lader sig begrænse af stavingens normer.

Til sidst læste den pensionerede lærer Aksel Jensen fra Vinderup op af et digt, han havde skrevet om sit vestjyske modersmål. Det fik han Marius Mikkelsen og Markus Nielsen i 6. klasse til at oversætte til rigsdansk, og det var de slet æ' (med kortvokalsstød) så ring' til! ■

Modersmål-Prisen til Bornholmsk Ordbog

Torben Arboe

Viceleder Ulla Weinreich overrækker blomster til årets prismodtager, som netop har modtaget sit diplom af leder Christian Munk. Foto: Ingrid Carlsen.

Modersmål-Selskabet har som tidligere nævnt besluttet, at årets Modersmål-Pris gives til Bornholmsk Ordbog, der er under udarbejdelse på Bornholm og på Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet, under ledelse af Alex Speed Kjeldsen. Begrundelsen for prisen er: »Bornholmsk Ordbog er et forbilledligt ordbogsprojekt, der rodfæstet i lokalbefolkningen har skabt en folkelig bevægelse for at beskrive og bevare dialekten på Bornholm.«

Prisoverrækkelsen fandt sted den 13. oktober på Københavns Universitet Amager, hvor Alex Speed Kjeldsen som tak holdt en livlig og engageret forelæsning med titlen: *Lidenskab og videnskab, folk og forskere, opildning og nedfældelse – Verden set fra Bornholmsk Ordbog*. Foredraget blev holdt på bornholmsk og var ledsaget af mange plancher/slides. De beskrev de to vigtige spor: folk og/eller forskning, fra

tiden lige efter udgivelsen af Espersens *Bornholmsk Ordbog* (1908) op til i dag.

Fra forskningssporet nævntes fra 1920-1940'erne først arbejder af Th. Teinnæs, P.K. Stibolt og Aage Rohmann: Teinnæs stræbte mod at give »et *Monument* for det bornholmske Sprog«, Stibolt interesserede sig især for fraseologien i bornholmsk, og Rohmann fik redigeret fra *brø-* til *flætnijn*, men blev derefter mere optaget af udgivelsen af værket *Bornholms Stednavne*. I 1947 ophørte arbejdet på ordbogen helt; der blev dog i 1950-1970'erne foretaget båndoptagelser med bornholmsk dialekt.

Bornholmsk målstræv

Det andet, folkelige spor sammenfattede Alex Speed Kjeldsen under betegnelsen: Bornholmsk *målstræv*. Her nævntes først skriftet *Det bornholmske Sprog* af P. Møller (1918), der var drevet af »Kærlighed til

Sproget« og vendte sig imod »det almindelige Nedbrydningsarbejde«, som dette sprog var udsat for i tiden. Derefter tog bl.a. tidsskrifterne *Borriñholmarijn* og *Gammalt å Nytt* sagen op fra 1928-1940 med manende ord om at fastholde den bornholmske ud- tale og de bornholmske ord. Samme holdning havde også *Borriñholmaralawed*, stiftet i 1929 af nævnte P. Møller og bl.a. maleren Oluf Høst: Bornholmsk er ikke en dialekt, men et selvstændigt sprog, repræsen- tant for »det gamle, stolte østdanske sprog«, tiden før 1870 blev set som en guldalder for sproget.

Det resulterede dog ikke i et fortsat arbejde med ordbogsmaterialet; i 1962 kunne Bornholms Ti- dende konstatere, at arbejdet var gået helt i stå, det samme i 1981: »tusindvis af notater ligger på Køben- havns Universitet og venter på at blive udnyttet«. I 2003 blev optegnelserne fra Teinnæs og Stibolt over- ført til en database på KU, og i 2018 blev størstedelen af det bornholmske materiale digitaliseret. Men fra 2019 bliver der sat turbo på; man begynder en ny indsamling (via crowdsourcing) af dialektmateriale hos mange interesserede bornholmere, og det digi- tale projekt skal give en metaordbog, hvor de fore- liggende 21 glossarer (ca. 55.000 artikler) skal bindes sammen dels med indkommende materiale, dels med seddelsamlingen hørende til Bornholmsk Ord-

bog. Desuden skal ældre båndoptagelser transskri- beres og ord derfra indgå, og det hele skal gøres til- gængeligt på nettet via ordbogens hjemmeside. Der er også påbegyndt opbygning af et større korpus af sprogligt annoterede bornholmske skriftsprogstek- ster, og der skal udvikles yderligere programmer (NLP-værktøjer) til sproglige analyser af bornholmsk i løbende tekst.

Fremtiden

Til sidst gik foredragsholderen ind på forudsætning-erne for, at den nye indsamling af dialektord kan blive en succes: De frivillige skal bl.a. kunne arbejde digitalt hjemmefra, og de skal mærke, at deres indsats gør en forskel. Han understregede, at den folkelige opbakning er meget vigtig for Bornholmsk Ordbog: den giver et stort netværk, som man kan benytte sig af i forskellige sammenhænge, og den giver bedre ba- sis for at opnå den nødvendige offentlige bevilling frem mod ordbogsprojektets afslutning. Desuden er det, som Alex Speed Kjeldsen sagde: »langt sjovere og mere motiverende som forsker, når man mærker, at indsatsen virkelig betyder noget for folk!«

Foredragets konklusion var altså: Ikke forskning *el-ler* folkeligt, men forskning *og* folkeligt; ordbogspro- jektet fungerer bedst, når de to spor kombineres. ■

Efter foredraget var der bobler og snacks – og livlige diskussioner blandt de mange fremmødte.

Et værktøj til undervisning af ordblinde voksne

Maria Buck Jensen, cand.mag. i retorik og audiologopædi

Som ordblindeunderviser for voksne er det ikke nok at være fagligt stærk indenfor fonologi og grammatik. Du skal også kunne tage hånd om alle de følger, ordblindheden fører med sig. Det opdagede jeg på den hårde måde, så nu har jeg udviklet værktøjet, der forhåbentlig kan hjælpe andre ordblindeundervisere med at facilitere de stærke samtaler.

I 2020 stod jeg ved tavlen på en aftenskole lidt udenfor København. Overfor mig sad seks voksne mennesker, der alle var ordblinde. Nu var de mødt op onsdag aften

med et brændende ønske om at blive bedre til at læse og skrive. Jeg var fra universitetet oplært i at undervise i bogstaver, lyde, læsestrategier og kompenserende hjælpemidler – men elevernes behov overraskede mig. Mange af eleverne var faktisk slet ikke interesserede i at arbejde med bogstaver, lyde og tekster. De var ikke motiverede for at skrive lydrette ord eller at analysere avisartikler. Nej, de havde først og fremmest brug for at få bearbejdet de psykiske udfordringer, der fulgte med ordblindheden.

Et tekstbundet datingmarked

En kvinde i fyrrerne fortalte over elkedlen i køkkenet om, hvordan det aldrig var lykkedes hende at komme på datingmarkedet. I hendes unge år havde det

handlet om, at hun altid havde fået at vide, at hun var dum, og at hendes selvværd derfor havde været så lavt, at hun aldrig havde tænkt, at hun var god nok til at finde en mand. I dag handlede det mere om, at datingmarkedet primært foregik online, og at man derfor var nødt til at kunne skrive, hvis man ville finde sig en date. Kvinden gav altså ordblindheden skylden for, at hun aldrig havde fundet sig en mand og derfor heller aldrig havde fået børn. Som ung audiologopædi-studerende følte jeg mig magtesløs i samtalen. Jeg manglede et værktøj til både at facilitere og håndtere den type samtaler, for det blev hurtigt tydeligt for mig, at mange af eleverne havde psykiske udfordringer, der skulle bearbejdes, før de var i stand til at indgå i den mere funktionelle læse- og skrivetræning.

Et selv vurderingsskema

Da jeg et års tid senere skulle skrive speciale, satte jeg mig derfor for at udvikle det værktøj, jeg selv havde oplevet at mangle. Først og fremmest udviklede jeg et selv vurderingsskema til ordblinde unge og voksne, der handler om de selvoplevede udfordringer. Der er ofte en stor diskrepans mellem den objektivt målte ordblindhed og den subjektivt oplevede ordblindhed. Det skal forstås på den måde, at den jurastuderende med en let grad af ordblindhed fx kan opleve selv små læse- og skriveudfordringer som altoverskyggende. Omvendt kan fodboldtræneren med en meget svær grad af ordblindhed være helt upåvirket af sine læse- og skriveudfordringer. Selv vurderings-

➡ Side 8

Dansk
Psykologisk
Forlag

Fantasi, billeder og ord til (ordblinde) børn

Redaktionen

Børnebogen om ordblindhed er også en håndsækning til ordblinde forældre.

Modersmål-Selskabet blev opfordret til at udgive *Din tur, Adrian* på dansk, fordi historien om den ordblinde dreng, der lærer at læse, er en stor succes i Sverige.

Din tur, Adrian er en hyggelig, gennemtænkt samtalebog, der går fra billeder til mere og mere tekst, og den er helt fri for eksplicitte opgaver og løftede pegefingre. På de prisbelønnede tegninger er der mange detaljer at opdage og tale om. Når Adrian er glad, er der farver på; når han er ked af det, er billederne i gråtoner.

Adrian bliver mobbet, og han er ensom. Derfor fantaserer han om at være cirkusartist, hvilket er en hjælp, når det bliver for svært at læse. Men snart kommer der en, som han selv kan hjælpe. Som Ghita Nørby har fortalt os, skal man ses som et helt menneske for ikke at gå i baglås over terperiet som ordblind.

En dag dukker kæmpehunden Heidi op og følger Adrian overalt. Hundens tak for hjælpen er nærmest magisk, så Adrian lærer at læse. Efter lidt uhygge, da Heidi forsvinder, følger en overraskende og sød afslutning. Helt uden hokuspokus. ■

Helena Öberg & Kristin Lidström: *Din tur, Adrian*.

København: Modersmål-Selskabet, 2022.

ISBN 978-87-93708-67-9. 64 sider.

150 kr. Med puslespil 200 kr.

skemaet skal derfor både hjælpe eleven og læreren til at få en bedre fornemmelse af, hvor påvirket eleven føler sig af ordblindheden i sin hverdag. En elev som kvinden i fyrrerne vil på selv-vurderingsskemaet fx få et resultat, der viser, at hun er meget psykisk påvirket af sin ordblindhed, og det vil derfor være hensigtsmæssigt for læreren at fortsætte arbejdet med kvindens psykiske udfordringer.

Arbejdshæfter til voksne

Da jeg selv underviste ordblinde, brugte jeg dagevis på at udvikle særlige materialer, der dækkede hver af mine elevers individuelle behov. De færdiglavede materialer, jeg fik stillet til rådighed af skolen, var enten udviklet til voksne med dansk som andetsprog eller til børn i indskoling, og ingen af disse materialer dækkede selvsagt behovet for læring hos voksne ordblinde med dansk som førstesprog. Jeg indså hurtigt, at mange af eleverne over tid havde behov for at træne de samme ting, og jeg satte mig derfor også for at udarbejde en række arbejdshæfter, der med et voksent grafisk udtryk kommer omkring ordblindhedens kerneudfordringer. Der er arbejdshæfter til de elever, der er klar til at arbejde med ordblindhedens funktionelle udfordringer, og de stilles overfor opgaver indenfor bogstaver, sproglige og ordklasser. De hæfter, der særligt skiller sig

ud, er dog de to arbejdshæfter med tekster til hhv. unge og voksne.

Ordblindhed spænder ben for mange gøremål

De to teksthæfter bearbejder netop den udfordring, jeg beskrev i artiklens indledning. Teksthæfterne indeholder hver fem letlæste fortællinger, der alle handler om ordblindhedens følger. En tekst handler om en ung fyr, der stolt tegner et *kaninbal* i Tegn & Gæt i ungdomsklubben for bagefter at blive til grin, fordi der faktisk stod *kannibal* på kortet. En anden tekst handler om en mand, der ikke kan få sagt til sin kone, at han ikke kan læse underteksterne på de franske film, hun ellers holder så frygteligt meget af. Alle handler de om situationer, der er genkendelige for mange ordblinde voksne, og alle slutter de med en grad af håb eller humor. For mig er håbet, at jeg med materialerne bidrager med lige præcis det værktøj, jeg selv manglede. Et værktøj, der kan hjælpe ordblindeundervisere med at facilitere stærke samtaler om ordblindhedens følger, så eleverne med en bedre selvforståelse og et højere selvværd bliver i stand til også at arbejde med kerneudfordringen

indenfor læsning og skrivning. Materialet udkommer i efteråret 2023 hos Dansk Psykologisk Forlag, og jeg glæder mig til at se, hvordan det bliver taget imod. ■

Ord i særklasse

Michael Bach Ipsen

Beder du folk, som ikke er mekanikere eller ornitologer, om at nævne det første værktøj eller den første fugl, der falder dem ind, vil det måske være *hammer* og *papegøje*, men næppe *unbrakonøgle* og *nymfeparakit*. Det er langt fra tilfældigt.

For at kunne analysere sprogets bestanddele er ord inddelt i taksonomiske og grammatiske kategorier. *Dyr* ligger taksonomisk over *fugl*, som ligger over *papegøje*, som ligger over *nymfeparakit* osv. Det meget specifikke taksonomiske niveau bruges af kenderne, men viser du andre et billede af en nymfeparakit, vil de sandsynligvis identificere den som en papegøje eller slet og ret fugl.

Prototyper

Anderledes forholder det sig med *unbrakonøgle*, som taksonomisk er på niveau med *hammer*. Det skyldes, at hammeren er et mere velkendt og centralt (prototypisk) medlem af kategorien *værktøj* end *unbrakonøglen*, som dog stadig er relativt prototypisk i kategorien *værktøj*; der er ingen tvivl om, at den er et værktøj, og hvordan den bruges, hvis man bare ved det mindste om værktøj.

I den anden ende af spektret ligger de perifere medlemmer. De falder sjældent folk ind, og de kan i det hele taget være vanskelige entydigt at tilordne kategorien. Er en *fiskekrog* eksempelvis et værktøj? Den er i så fald et meget perifert medlem af kategorien og et mere prototypisk medlem af *fiskeudstyr*.

Ordklasser

Tilsvarende udfordring har man med at tilordne ord til ordklasser. Uden tvivl hører prototyperne *spise* og *gulerod* til blandt hhv. verber og substantiver og følger disses bøjningsstruktur og syntaktiske ledfunktion. Men hvad gør vi med ord som *halv* og *inden*? En pragmatisk tilgang er at forholde sig til, hvordan

ordet optræder i en sætning, da syntaksen ofte sætter snævre rammer for sætningsleddene:

- (1) Det bliver regnvej *inden* aften. (præposition)
- (2) Vi skal være færdige dagen *inden* [afleveringsfristen]. (adverbium eller, lidt søgt, præposition og elliptisk, dvs. udeladt, underforstået nominal)
- (3) Jeg tager afsted, *inden* du kommer hjem. (hypotaktisk konjunktion)

Øv

Sprogforsker Ehm Hjorth Miltersen ved Aarhus Universitet (*Scandinavian Studies in Language*, 10(1), 2019) har på baggrund af beskeder mm. på Facebook undersøgt, hvilken ordklasse *øv* tilhører, og det viste sig langt fra at være trivielt. I ordbøgerne er der bred enighed om, at det er en interjektion (udråbsord); men ved brug af substitution (udskiftning af *øv* med synonyme ord og led som f.eks. *ubeholdelig(t)*) konkluderer undersøgelsen, at *øv* også bruges flittigt som bl.a. adjektiv og substantiv i udtryk som *det er øv* og *en følelse af øv*. ■

Mange udtaler *unbrakonøgle* /um/... Det skyldes, at *n* og *b* artikulatorisk dannes forskellige steder (hhv. fortungen og læberne), så idet taleorganerne indstilles til udtalen af *b*, assimileres den nasale fortungelyd /n/ til en nasal læbelyd /m/. Ordet kommer af eng. *unbrake*, da nøglen bruges til at løsne bremsen.

Bogstavernes hemmelige liv

Christian Munk

En af mine store interesser er typografi, og derfra har jeg lært en del om bogstavskriftens udvikling. Her kommer nogle eksempler på de mere radikale udviklinger og sammentræf, som har skabt forvirring.

Alfabetets historie meget kort fortalt

Alfabetetskriften begyndte med det fønikiske alfabet omkring 1000 år f.v.t. Dengang fandtes der kun bogstaver for konsonantlydene, ligesom det er tilfældet for de moderne arabiske og hebræiske alfabeter. Det græske alfabet nedstammer fra det fønikiske, og her kom vokalbogstaverne til. Grækerne gav deres alfabet videre til etruskerne, som igen gav det til romerne. Det blev til det latinske alfabet, som i dag bruges til at skrive mange forskellige sprog.

Et eksempel på et bogstav, som i høj grad har ændret form og lyd, er det fønikiske bogstav waw (𐤅). Det stod oprindeligt for konsonantlyden /w/, men da grækerne ville skrive vokallydene, brugte de bogstavet til at repræsentere lyden /u/ (Υ υ, ypsilon). Men de lånte også bogstavet i en modificeret form (Ϝ ϝ, digamma eller wau) til at skrive konsonanten /w/. Det sidste bruges ikke længere i græsk, men nåede at blive givet videre til etruskerne og romerne.

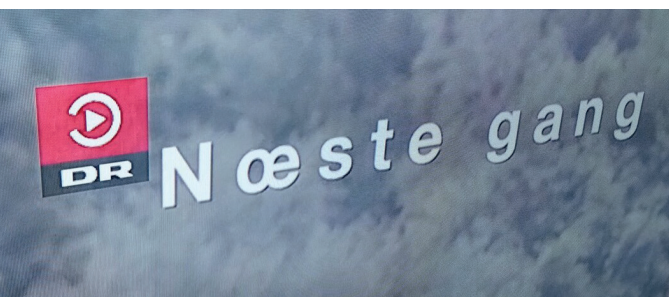
I det latinske alfabet er digamma blevet til F, som nu står for lyden /f/, mens ypsilon først blev nedrevet gennem etruskisk i formen V til at skrive lydene

/u/ og /w/, og siden lånt direkte fra græsk i formen Y til at skrive lyden /y/, da vokalen havde ændret udtale i det græske sprog. I lang tid havde det latinske alfabet ikke mulighed for at skelne mellem vokalen /u/ og konsonanten /w/, men angelsakserne fandt på at låne runen wunjo eller wynn (𐌚) til at skrive /w/. Det gik de dog bort fra igen, måske fordi bogstavets latinske form (Pp) var meget lig både P og Þ (thorn).

I middelalderen opstod to grafiske varianter af det lille V. Forskellen var dog ikke et udtryk for nogen lydlig skelnen, men derimod bogstavets placering i et ord: v optrådte i starten af ord, mens u optrådte alle andre steder. Det var først i renæssancen, at man begyndte at bruge v og u konsekvent for de lydværdier, de har i dag.

Ligaturer

En anden måde, bogstaver kan ændre sig på, er gennem ligaturer. Når to eller flere bogstaver ofte bruges sammen, kan de komme til at opføre sig som ét bogstav – enten lydligt, grafisk eller begge dele. Allerede i 700-tallet begyndte de tidligste germanske

Man kan nemt tage fejl af Æ æ og Œ œ. Her står *Næste gang* og *Den Grimme Ælling*. Screenshots fra DR og Disney.

Eksempler på kreative AA-ligaturer. Her står *Aabenraa* og *Aarhus* [Streetfood]. Foto: Christian Munk

sribenter at bruge bogstavkombinationen *uu* til at vise konsonanten /w/ eller /v/. Med tiden blev bogstaverne mere og mere uadskillelige. Ved stort begyndelsesbogstav blev *uu* til *VV*, og med tiden smeltede de sammen til bogstavet *Ww*.

Fra det danske alfabet kender vi også kombinationen *æ*, som er blevet til *æ*. Det kan somme tider være svært at skelne fra kombinationen *œ*, som er blevet til ligaturen *æ*, som fx bruges i det franske ord *bœuf*. På billeaderne på modsatte side kan det ses, at grafikere på både DR og Disney kan tage fejl af bogstaverne i deres søgen efter det rette visuelle udtryk. Heldigvis skaber det ikke den store forvirring, for bogstavet *æ* bruges som bekendt ikke på dansk.

Kombinationen *aa* opfører sig også som ét bogstav på dansk – i hvert fald hvad angår alfabetisk sortering. Man kan også være heldig at finde det som en ligatur. Herover har jeg eksempler fra *Aabenraa* og *Aarhus*.

Det tyske bogstav *eszett* (*ß*) er også en ligatur. Det kommer af det historiske lange *s* (*/*) efterfulgt af enten et *s* eller et *z* (håndskrevet *z*). Både *fs* og *fz* har udviklet sig til *ß*. Det har altså ikke nogen relation til det græske beta (*β*), selvom det kan ligne til forveksling. Forskellen kan ses ved, at *ß* kun rækker under grundstregen i kursiv (i ordinær skrift gør det ikke: *ß*), og det er altid åbent i bunden.

Diakritiske tegn

En anden udvikling, som bogstaverne kan tage, er meget lig ligaturene bortset fra, at det ene bogstav bliver underordnet det andet, så det kun ses som en lille tilføjelse dertil. Bogstavkombinationen *ae* er på tysk blevet til et *a* med et lille overskrevet *e* (*ä*). Dette *e* er blevet reduceret til to prikker over bogstavet. Det er ikke

relateret til prikkerne over *e*'et i fransk *noël* 'jul', som viser, at vokalerne skal udtales separat. Det sidste kaldes diæresis og kommer fra græsk. Begge dele kaldes også trema.

Det kan være forskelligt, hvilket bogstav der underordnes. I middelalderlatin er *æ* blevet til et *e* med en lille hale (*ç*, *e caudata*). Denne hale er sjovt nok ikke relateret til det identiske polske

diakritiske tegn *ogonek*, som stammer fra en omfortolkning af det kyrilliske bogstav *yus* (*Ѧ*) som et *А* med en lille hale (*Ѧ*).

Total forvirring

Til sidst er der tegn, som er blevet helt forvekslede. Et *c* med cedille (*ç*) er faktisk slet ikke et *c*, men en udvikling af et meget krøllet visigotisk *z* (*ſ*). *Cedille* eller *zedille* betyder da også 'lille z'.

Og der er ikke oprindeligt noget *z* i *McKenzie*. Det er i virkeligheden en særlig slags britisk *g* (*ȝ* eller *ȝ*, *yogh*), som er blevet forvekslet. ■

»Kan man nævne et ord og redde det fra at uddø, skal man da ikke lade chancen gå fra sig!«

Michael Bach Ipsen

I 1997 modtog Niels Hausgaard Modersmål-Prisen for bl.a. det, han udrettede med vendelbomålet. Nu har han lagt dialekten på hylden, men er med sine fortællinger stadig en fremragende sproglig håndværker.

Vi har aldrig før fået lov at komme tæt på privatpersonen Niels Hausgaard, der hidtil har takket nej til at udgive sine erindringer eller medvirke i følelsesladede kendisportrætter. I september inviterede han os endelig indenfor gennem samtaler om historiefortælling med journalisten Dorthe Løwendahl Bomann. Resultatet hedder *Når vi ånder i takt*.

Med bogen i hånden

Mellem de tolv samtalekapitler med Niels Hausgaard bringes nogle af hans »epistler«, og i en håndfuld teoretisk underbyggede baggrundsafsnit præsenteres vi for historien bag den menneskelige fortælling. Det er ikke en tilfældighed, at mennesket er et litterært væsen. Omtrent da ilden var blevet opfundet, fik mennesket tid nok til at udvikle den fjerde drift (efter føde, søvn og reproduktion), som var væsentlig for vores overlevelse: at skabe mening med livet gennem et fællesskab, hvor man levede sig ind i en anden verden end sin egen og udviklede empati. I danske fængsler har der f.eks. været guidet fælleslæsning, hvor indsatte, som måske var analfabeter, pludselig kunne opleve den litterære verden, og det viste sig at styrke deres forhold både indbyrdes og til fængselsbetjentene.

Hausgaard fremhæver det særligt værdifulde ved de islandske sagaer, fordi de bygger på helt andre normer end nutidens fortællinger og alligevel er eviggyldige: »Men det fantastiske i det er, at vi kan gå mange år tilbage for at finde de mennesker, der virkelig kunne fortælle. De fortalte ikke, fordi de skulle lave en stil i skolen – de gjorde det, fordi det var na-

Niels Hausgaard & Dorthe Løwendahl Bomann:
Når vi ånder i takt – om at fortælle historier og hvorfor det er så vigtigt.

København: Lindhardt & Ringhof, 2023.

ISBN 978-87-27-01961-1.

260 sider. 250 kr.

turligt at gøre. Det er et håndværk, som vi i dag ikke må glemme.«

Bogen er håndværksmæssigt velformet lige fra indbinding og garnhæftning til papirkvalitet og typografi, og fortællingerne er så gribende, at selv bogens

korrekturlæser synes at have ladet sig rive mere med af dem end af at lede efter fejl.

Utilpasset barn og militærnægter

Allerede meget tidligt blev fortællingen et væsentligt element i Hausgaards liv. Som barn lå han under spisebordet i barndomshjemmet

i Hirtshals og betragtede en »symfoni af fødder og ben« fra de voksne i et selskab, når de talte sammen på vendelbomålet. Det blev også fortællingerne, han overlevede på, da han som lidt større dreng blev sendt på opdragelsesanstalt i Midtjylland og skulle finde sin plads i hierarkiet. Faren var præget af nyreligios fanatisme i en sådan grad, at det stod i vejen for et nært far-søn-forhold, og de for Hausgaard meningsløse rammer fik ham til at begå en del drengestreger, så han ikke kunne blive boende hjemme. En forstander med et moderne syn på pædagogik forsøgte at få drengen sendt hjem, hvor han hørte til, med beskeden: »Niels fejler ikke noget, han vil bare ikke gøre, som de voksne siger«, men Hirtshals Kommune ville under ingen omstændigheder have Niels Hausgaard tilbage.

I det hele taget har Hausgaard ikke meget tilovers for autoriteter, der tager sig selv for alvorligt. Ligesom militæret har været genstand for flere bidske sange, er det det også i hans egen fortælling. Han nægtede at parere ordre og gå helt i takt, og han blev fængslet for ikke at mønstre til militærtjeneste. Dermed blev han udelukket fra en karriere som bl.a. postbud og togkonduktør, og det var han kun lettet over. I fængslet skulle han sætte flag på snore, og de snore kunne der godt komponeres melodier på, når de blev spændt ud på et bræt; men han måtte vente med at høre resultatet, til han kom ud. Mangel på remedier og fantasi har aldrig begræn-

set trubaduren, lige siden hans første instrument var hans mors æggedeler.

Den gode fortælling

Selvom religionen stod i vejen for Hausgaards forhold til faren, tager han ikke selv afstand fra troen.

Uden at komme nærmere ind på sin overbevisning fremhæver han, hvordan han ser medmenneskelighed og nærvær som kristne værdier, der burde have en større plads i vores samfund, ligesom børns trivsel og uspolerede fantasi står hans hjerte meget nær. Han minder flere gange om, at børn er og altid skal behandles som små mennesker – aldrig som små voksne. Disse livssyn har han tidligere forenet i en rørende fortælling om skabelsen af flodhesten:

Gud skulle hvile, og englene havde fået lov at lege med ler. De var så stolte over den best, de havde kreeret, at deres vinger dirrede, da Gud vågnede, og de skulle vise ham dyret. Han nænnede ikke at skuffe de små engle og sagde, at den best skulle da rigtignok leve på Jorden ... i Nilen med det meste af kroppen under vand.

Fra smed til rimsmed

Hausgaard blev uddannet smed og havde aldrig læst meget, men hans kone, som læste til lærer, da de mødtes, præsenterede ham for skønlitteratur. Det kunne de få mange interessante samtaler ud af, fordi de havde forskelligt udgangspunkt for at forholde sig til fortællingerne. Men den største kilde til Hausgaards fortællinger er alle de betragtninger, han gør sig af andre mennesker, og som han ikke altid slipper afsted med i ubemærket-

»Bittesmå detaljer kan skabe film i folks hoveder.

De dukker ofte først op for mig selv, mens jeg fortæller, og de kan komme som et bagholdsangreb på mig, hvor jeg ikke kan lade være med at grine. Det sker tit. Det morer mig, jeg kan se, at detaljerne også skaber billeder i hovedet på publikum, og det fantastiske er, at der ikke er nogen, der har præcis de samme billeder (...) mine figurer skal aldrig filmatiseres. Tænk på, hvor meget det ville ødelægge for folk.«

Hausgaard siger godt nok, at ironi er for billigt et trick, fordi det oftere gør folk kede af det end understreger en pointe. Alligevel vil han godt være ved, at han selv gør brug af det, især selvironien, når han kan føre den over på en af sine trælse fiktive karakterer, som »er krymlet på de politiske samfundssatiriske betragtninger, hvor han forvandler alvorstunge moraler og gør dem til mere jordnære budskaber.«

Dialekten

Da Hausgaard modtog Modersmål-Prisen, hed det i talen: »Du taler vendelbomålet, som man kun taler det sprog, man er født i – men du har masser af strenge på buen – og fanger nemt sprogmelodierne landet over – og justerer lige tilpas så meget – at ingen sidder i salen og føler, at de forstår mere end sidemanden.«

Han blev rost for at være »trofast mod vendelbomålet« og for, at hans »sprogtoner virker på andre som en stille opfordring til at bruge dialekterne – ikke gemme dem væk og tage bysproget frem, når der er gæster. Når vi ønsker egnessproget bevaret – må vi huske at tale det – det er ikke nok at bruge det som kuriosum og så ellers regne med, at naboens

børn taler det og sørger for, at det bliver bevaret.«

Det er mange år siden, at Hausgaard brugte dialekten offentligt, fordi han efterhånden ikke længere tænkte på dialekt, og for ikke at holde nogen i sit publikum udenfor: »Alt det usagte, som dialekten bærer i sig selv – det vigtigste – er næsten umuligt at lære«, og når vi er i kontakt med hele verden, hjælper det ikke at insistere på, at vi kun vil forstå os selv. Han forstår ganske enkelt ikke »ideen i foreninger til bevarelse af dialekter, for

det lader sig ikke gøre«.

Nok kan man ikke redde dialekten ved kun at bruge den i en forening, men man kan skabe opmærksomhed om dens værdi, og netop i de senere år, i takt med globaliseringen, er der hos yngre mennesker opstået en fornyet interesse for dialekterne og en længsel efter det geografisk nære, og det kan Hausgaard alligevel genkende fra sig selv: »Jeg ved ikke, hvorfor jeg skrev på den dialekt, måske var det min måde at længes på (...) en længsel efter trygheden i barndommen og de mennesker, som jeg holdt uendeligt meget af.« ■

Vendelbomålet dyrkes i Vendsyssel-Gildet

Ingrid Carlsen, medlem af Modersmål-Selskabets bestyrelse samt medlem af Vendsyssel-Gildet og Æ Synnejysk Forening

Dialektforeningerne holder liv i modersmålets mange variationer – i Vendsyssel er det vendelbomålet.

Foto: Ingrid Carlsen

Til årsfesten optrådte De småborgerlige gårdsangere

En del af Modersmål-Selskabets formålsparagraf er »at vække forståelse for betydningen af en klar, udtryksfuld og varieret anvendelse af sproget i tale og skrift – med respekt for dialekterne«.

Derfor deltog medlemmer af Modersmål-Selskabets bestyrelse også i Vendsyssel-Gildets årsfest den 5. november på Dronninglund Hotel. Her var vi med vendelbomålet i herligt, hjemligt selskab, og dialek-

ten var i brug til stor fornøjelse. Efter næstformand Sven-Erik Nielsens velkomst gik snakken, og senere var der underholdning og fællessang – selvfølgelig på vendelbomål. Fra Modersmål-Selskabet gav vi en orientering om vores børnebilledbog Mien føst tusi or på Wæjlbomol. Det war i gewaldi jøw ettermajje, wi hae der! ■

Vendsyssel-Gildet blev stiftet i 1982 og har 540 medlemmer. VG har i 2010 lavet en sangbog med 86 sange, der enten er på vendelbomål eller relaterer til Vendsyssel. Arne Espegaards *Vendsysselsk Ordbog* i seks bind blev genoptrykt, men desværre hurtigt udsolgt. Til gengæld er der mange andre bøger at bestille. Henvendelse til formand Ole Nørgaard.

Hjemmeside: www.vendsysselgildet.dk

Dialektsange på Sprogense

Michael Bach Ipsen

Foto: Sprogense

I 2019 gik Modersmål-Prisen ligesom i 1997 til en dialektbruger, den sønderjyske sangskriver Rikke Thomsen. Hun fortalte til sin koncert på Sprogense i år, at hun i begyndelsen skrev på engelsk, men hurtigt fandt ud af, at hun allerbedst kunne formulere sig og skrive meningsfulde rim på det sprog, hun tænker på, og som ligger hendes hjerte allernærmest, nemlig sønderjysk. Det er der flere gode eksempler på på hendes nye album *Makværk*, som udkom den 10. november i en markant mere rocket stil end forgængerne, men stadig lige tro mod det sønderjyske. ■

Ordbogsbedrift: *Thy-ordbogen* bliver et vigtigt redskab

Ernst Frost, thybo, immigreret til Sjælland, skriver gerne såvel prosa som poesi på thybomål, medlem af Foreningen Thybomål

Så kom den, *Thy-ordbogen*. Torben Arboe, redaktør af *Jysk Ordbog*, Aarhus Universitet, har færdiggjort det store arbejde med udarbejdelse af en omfattende ordbog over thybomålet. Det må blive et vigtigt redskab for alle, der arbejder med eller blot interesserer sig for thybomålet.

En stor og vigtig udgivelse er netop kommet. I samarbejde med forlaget Knakken, Lokalhistorisk Arkiv, Thisted, udgiver Torben Arboe *Thy-ordbog* med

undertitlen *Dialekter i Thy i mands minde*.

Ordbogen tager udgangspunkt i mange tusind optegnelser fra Torsten Balle, der boede i Thorsted vest for Thisted, hvor han i perioden 1953 indtil sin død i 1979 indsamlede og systematiserede ord fra Thy-dialekten.

Opbygning

Ordbogen udgives som to bind (A–L og M–Å) med et samlet sideantal på ca. 700. De første ca. 50 sider indeholder redegørelser og vejledninger opdelt i ni hovedpunkter: 1. Anvendelsen af Balles ordsamlinger, 2. Fra seddelsamling til *Thybasen* til *Thy-ordbog*, 3. Brugervejledning med emner som opslagsformer, ordklasser, udtaleformer, lydskrift, bøjningsformer, ordenes betydning og eksempelsætninger, 4. Forklaringer til ordklasserne, 5. Særlige fonetiske forhold, 6. Grammatik/syntaks, 7. Talemåder mv. 8. Efterredaktion og 9. Sammenligning med *Thy-Udtaleordbogen*.

Efter en omtale af dialektforskeren Torsten Balles liv og gerning følger selve ordbogen fra A til Å primært med rigsdanske ord som opslagsord. Denne del af ordbogen er i to spalter. Til Thy-ordene er ud over alfabe-

tets bogstaver anvendt »en forenklet Dania-lydskrift«, der er vist under punkt 3 i indledningen.

Indhold

Jeg mener at kunne konstatere, at søgeordene overvejende er rigsdanske ord, men jeg mener også at kunne øjne undtagelser, fx kan ordet *hvitte* slås op i betydningen 'hvornår', der til gengæld ikke er søgeord. Til gengæld kan thyordet *ajer* ikke slås op, men findes gennem søgeordet *under*.

Et ord som *gjar* er ikke et søgeord, men kommer frem under søgeordet *gerne*. Derimod er et ord som *grase* i betydningen 'knuse' overraskende et søgeord, men *knuse* er det ikke (dog kan man slå *smadre* op). Jeg ved ikke, om denne diskrepans er velovervejet, men det generer ikke mit helhedsindtryk.

Jeg er dog enig i, at de rigsdanske ord må være det primære søgekriterium. Vil man finde betydningen af et thyord, er der jo stor sandsynlighed for, at den kan findes i udtaleordbogen.

Jeg må tilstå, at jeg har en lille kæphest, der nok kommer sig af, at jeg er født og opvokset i Vorupør, og derfor har jeg ved flere lejligheder påstået, at havboerne bl.a. har en særlig udtale af visse vokaler. Det drejer sig hovedsageligt om ord med *i* og *y*, der bliver til *e* og *ø*. Når jeg således fx ved opslag af ordene *hel* og *gøre* finder thy-betydningen som *hi'l* og *gy'r*, gibber det lidt i mig.

Ordet *god* angives som *gu'ð* – *gu*;, men det ville man ikke høre ved havet. Jeg har med det almindelige

Torben Arboe

THY ORDBOG

Dialekter i Thy i mands minde

A-L

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme til *Åvlinge*. I.L. tre
langer til *Åvlinge*. *Åvlinge* form. af tre med halve
til sidst, der klynges i kasse. Sætte form. af
tre med *Åvlinge* (sætte) af *Åv*, *Åvlinge* i halve-
ne. [Åv] af *Åv* med *Åvlinge* næsten

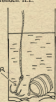
Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme. Se *Åvlinge*.
Åvlinge s. I.L. ... a many mounds (mounds) [Åv-
mound 2] ... a long bar ... longitudes (mounds)

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme til *Åvlinge*. I.L. tre
langer til *Åvlinge*. *Åvlinge* form. af tre med halve
til sidst, der klynges i kasse. Sætte form. af
tre med *Åvlinge* (sætte) af *Åv*, *Åvlinge* i halve-
ne. [Åv] af *Åv* med *Åvlinge* næsten

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme. Se *Åvlinge*.
Åvlinge s. I.L. ... a many mounds (mounds) [Åv-
mound 2] ... a long bar ... longitudes (mounds)

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme til *Åvlinge*. I.L. tre
langer til *Åvlinge*. *Åvlinge* form. af tre med halve
til sidst, der klynges i kasse. Sætte form. af
tre med *Åvlinge* (sætte) af *Åv*, *Åvlinge* i halve-
ne. [Åv] af *Åv* med *Åvlinge* næsten

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme. Se *Åvlinge*.
Åvlinge s. I.L. ... a many mounds (mounds) [Åv-
mound 2] ... a long bar ... longitudes (mounds)

Forlaget Knakken

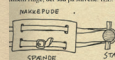
Torben Arboe

THY ORDBOG

Dialekter i Thy i mands minde

M-Å

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme til *Åvlinge*. I.L. tre
langer til *Åvlinge*. *Åvlinge* form. af tre med halve
til sidst, der klynges i kasse. Sætte form. af
tre med *Åvlinge* (sætte) af *Åv*, *Åvlinge* i halve-
ne. [Åv] af *Åv* med *Åvlinge* næsten

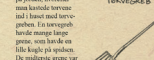
Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme. Se *Åvlinge*.
Åvlinge s. I.L. ... a many mounds (mounds) [Åv-
mound 2] ... a long bar ... longitudes (mounds)

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme til *Åvlinge*. I.L. tre
langer til *Åvlinge*. *Åvlinge* form. af tre med halve
til sidst, der klynges i kasse. Sætte form. af
tre med *Åvlinge* (sætte) af *Åv*, *Åvlinge* i halve-
ne. [Åv] af *Åv* med *Åvlinge* næsten

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme. Se *Åvlinge*.
Åvlinge s. I.L. ... a many mounds (mounds) [Åv-
mound 2] ... a long bar ... longitudes (mounds)

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme til *Åvlinge*. I.L. tre
langer til *Åvlinge*. *Åvlinge* form. af tre med halve
til sidst, der klynges i kasse. Sætte form. af
tre med *Åvlinge* (sætte) af *Åv*, *Åvlinge* i halve-
ne. [Åv] af *Åv* med *Åvlinge* næsten

Åvlinge s. *Åv* + *linge* = træstamme. Se *Åvlinge*.
Åvlinge s. I.L. ... a many mounds (mounds) [Åv-
mound 2] ... a long bar ... longitudes (mounds)

Forlaget Knakken

alfabet skrevet det som *gour*. Under afsnit 3,5
omtales thyboernes nationalret som *krystekål*.
Det ville jeg nok stave som *kræsteko'l*.

Det er morsomt at læse de mange udtryks-
former og talemåder, der optræder under punkt 7
eller i forbindelse med de enkelte artikler.

Interessant er det, at thyboen, på trods af at nav-
neords bestemte form forekommer udelukkende ved
et foranstillet *æ*, kan finde på at omtale en fornem
frue eller kongen som *konen* og *kongen* (punkt 4.1
om pluralis som stofneutrum). Interessant er det, at
visse ting og personer omtales med *de* ('det'), fx *de*
drekels, *de mjelk* ('det drikkelige', 'det mælk'); og jeg
husker fra min barndom, at de voksne, når de skulle
omtale en eller flere personer, især dem, der irriterede
én, omtalte dem under ét som *de* ('det'): »de er så lii
glå« ('det er så lige glad') eller »de er så down« ('det
er så doven').

Konklusion

Mine få indsigelser skal hverken lægges Torsten

Balle, Torben Arboe eller *Thy-ordbogen* til last. Det
er et fantastisk stykke arbejde, der er udført her, og
ordbogen må blive et fremragende redskab til både
underholdning i ordets bedste betydning og som fag-
lig ressource. Sammen med *Thy-Udtaleordbogen* får
vi her stillet fine og værdifulde opslagsmuligheder til
rådighed.

Thy-ordbogen er i et indbydende design, en relativt
stor bog på ca. 23 × 30 cm, indbundet med et omslag,
der ikke fører sig frem med et farvestrålende udseen-
de, men netop understreger dialekstens udspring i en
gammel kultur, »mands minde«. Bogen er illustreret
af tegneren Hans Møller, der har frembragt små
tegninger i tilknytning til flere af ordbogens artikler,
enkelte beskedent farvelagt, bl.a. en lille illustration
på ryggen af hvert bind.

Ordbogen vil pynte i enhver bogreol. Tak for
Thy-ordbogen. Tak til Torben Arboe. ■

Forsvar forklædt som undskyldninger

Naomi Lupan, cand.mag. i retorik

To markante offentlige personer har været ude at undskylde for møgsager i år: både tidligere folketingsmedlem for Moderaterne, nu løsgænger, Jon Stephensen og tidligere formand for Fagbevægelsens Hovedorganisation, Lizette Risgaard. Denne artikel vil argumentere for, hvorfor deres offentlige undskyldninger nærmere kan betegnes som forsvar.

Fra »alles Lizette« til »nærmest persona non grata«

I slutningen af april måned kom det frem, at Lizette Risgaard tilsyneladende har opført sig

upassende over for en række unge mænd, hvoraf nogle senere er stået frem med deres oplevelser. Hun skrev to opslag på sin Facebook: ét den 27. april i år, hvor hun forklarer handlingsforløbet set fra sin side, og et andet den 30. april, hvor hun går af som formand.

I opslaget den 27. april skriver hun: »Jeg mener, at det i udgangspunktet altid er den krænkede, der definerer, hvornår man er gået over stregen. Derfor vil jeg også gerne give en uforbeholden undskyldning til de personer, der har oplevet, at jeg har opført mig upassende. Undskyld!«

Retorikforskningen kan hjælpe os med at forstå denne udtalelse. Opslaget den 27. april bærer præg af at være en reel undskyldning. En ordentlig undskyldning bærer præg af, at man anerkender fejlen.

Uden direkte at nævne, *hvad* hun har gjort, altså en anerkendelse af de oplevelser, som en række unge mænd har været ude og fortælle om, tager hun skylden på sig her.

Der er fuldkommen tavshed fra Risgaard efter hendes opslag den 30. april, hvor hun skriver, at hun går af som formand for FH. Men den 1. august får piben en anden lyd. Risgaard bliver interviewet af Jyllands-Posten.

Egentlig befriende ærligt indrømmer Risgaard, at årsagen til undskyldningen faktisk var, at hun »var gået kold«, og et kommunikationsbureau endte med

at tage over og skrev opslaget. Dette fortryder hun også efter eget udsagn i dag.

Dette er altså helt blottet for spin og halve sandheder. Men det helt store spørgsmål: om hun har gjort det eller ej, lades stadig ubesvaret.

Her er det relevant at se på konteksten for interviewet. Dette fandt sted den 1.

Jeg er dybt berørt af historien og meget ked af det, for det har naturligvis aldrig været min intention.

Men det er vigtigt for mig at sige følgende: Jeg mener, at det i udgangspunktet altid er den krænkede, der definerer, hvornår man er gået over stregen. Derfor vil jeg også gerne give en uforbeholden undskyldning til de personer, der har oplevet, at jeg har opført mig upassende. Undskyld!

Screenshot fra Lizette Risgaards Facebookside.

august, hvilket er blot et par dage før advokatundersøgelsen, hvor forløbet skal undersøges. Så i virkeligheden er dette ét langt forsvar for hende selv, hvor hun vil have rensset sit navn. Og hun bruger da

også anledningen til at tale meget om sig selv, og hvordan forløbet har påvirket hende.

Hun nævner også, at det har påvirket hende selv og hendes familie, fordi hun er gået fra at være »alles Lizette til nærmest at være *persona non grata*«. Hun udtaler, at det har været mærkeligt og ensomt, at hun er gået fra at have en telefon, der næsten ringede konstant, til larvende tavshed nærmest fra den ene dag til den anden.

Kort fortalt bærer hele interviewet meget præg af, at Risgaard forsvare sig selv og hævder at være uskyldig, mens det helt store spørgsmål om selve sagen og de mænd, der har følt sig krænkede af hende, forbliver ubesvaret.

I dag fortryder Lizette Risgaard, at hun lod andre skrive opslaget færdigt, og at hun lyttede til det indhyrede kommunikationsbureau og andres råd om at lægge sig fladt ned i stedet for at tage kampen:

»Jeg bebrejder ikke nogen noget for færdiggørelsen af kommunikationen, og opslaget er helt sikkert udfærdiget i den bedste mening. Men jeg fortryder, at jeg overlod det til andre. For jeg har ikke gramset på nogen. Og der har aldrig været seksuelle intentioner fra min side. Og jeg har fuldt ud været bevidst om min egen position og den magt, som naturligt følger med, men jeg har ikke ladet magten forandre mig. Jeg har ikke brugt den magt overfor ansatte, medlemmer eller andre, som jeg har mødt på min vej,« siger Lizette Risgaard.

Screenshot fra Finans.dk

Jon Stephensen ønsker at rense sit navn

Et forsvar forklædt som en undskyldning ses også hos Jon Stephensen, som både har en #Metoo-sag på sig og en sag om et giftigt arbejdsmiljø fra sin tid som teaterdirektør. I artiklen *Sig undskyld som om du mener det* fra Kom-magasinet har retoriker Mads Tanghøje skrevet om Stephensens exit fra Moderaterne.

Ifølge Tanghøje forsøger Stephensen både at sætte sin uskyld ind i en formildende sammenhæng og at tale sit image op. Både Stephensen og Risgaard skriver, at de giver »en uforbeholden undskyldning«, hvor

uforbeholden skal fremstå som en styrkemarkør. I virkeligheden er begge undskyldningerne forsvar, hvor de vil lukke sagen og rense deres navn. Stephensen er en lille smule mere imødekomende over for præmissen, men da han også ønsker at fortsætte i politik, selvom han er stoppet i Moderaterne, har han brug for at komme videre.

Tanghøje skriver: »Hvis man virkelig ikke synes, man har gjort noget galt – og kan argumentere for det – giver det ofte bedre mening at lade være med at undskylde. Så må man i stedet tage kampen op.«

Jeg er meget enig, for som jeg også konkluderede i en artikel, jeg skrev til *Sprog & Samfund* for tre år siden, der også omhandlede undskyldningsretorik, er en undskyldning efterfulgt af et *men* ikke en rigtig undskyldning, og det er nemt at se igennem offentlige personers bortforklaringer og halve sandheder. ■

Illustration: Michael Simonsen

1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14

Generalforsamling

Vinder af nr. 2023/3: Stephanie Andersen, Herning